

BÖLGESEL FARKLILIKLARIN OLUŞUMU: YENİ EKONOMİK COĞRAFYA YAKLAŞIMI

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ATAKİŞİ

ÖZET

Ekonomik gelişmenin ülkeler ölçeğinde izlenmiş olduğu yollar çeşitli yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Toplumların gelişiminde tarihin, yerleşilen bölgenin, daha geniş anlamda coğrafya gibi etkenlerin hangi düzeyde etkili olduğu gibi sorunların “yeni ekonomik coğrafya” kapsamında ele alındığı bilinmektedir. Yatırımların bölgeler ölçeğinde nasıl dağıldığının ve oluşan katma değerlerin ekonomik kalkınma açısından yarattığı faydanın nedenleri literatürde sıkça tartışılmaktadır.

Bu çalışmada “yeni ekonomik coğrafya” yaklaşımı çerçevesinde Trakya’daki iller arası farklılıkların nedenleri tartışılacaktır. Bölgedeki üretim merkezlerinin toplulaşması, coğrafi dağılımının nedenleri ve iller arası farklılıklara olan etkisi araştırma kapsamında sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik kalkınma, bölgesel ekonomi, toplulaşma, Trakya bölgesi

ABSTRACT

The paths of economic development in country scales have been questioning by many different scientific approaches. The impact levels of history, located region, by broader means geography for development of the communities are studying under the “new economic geography” phenomenon. The distribution of investments in regional scale and the reasons of created values and their benefits for the economic development are still debating in the economics literature.

In this study, the regional distinctions in Trakya region will be argued under the “new economic geography” circumstances. The production facility agglomeration and facts of geographical allocation both influence on regional divergences is questioning in the study.

Keywords: Economic development, regional economy, agglomeration, Trakya region

JEL Codes: O10, O18,

---

* Trakya Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

Giriş

Bölgesel farklılıklara yönelik araştırmalar iktisadi kalkınma analizlerinde sıkça kullanılmaktadır. Coğrafi konumların, doğal kaynakların ve hatta tarihi gelişimin bölgelere göre nasıl bir avantaj ve/veya dezavantaj yarattığı, ekonomi alanındaki çalışmaları da ilgilendiren bir boyut kazanmıştır. Son dönemlerde yapılan ekonomi çalışmalarında da bölgesel boyutta araştırmaların ve bulguların, çeşitli politikalara yön verdiği bilinmektedir.

Bazı ülkeler ve/veya bölgeler gerek geçmişleri, gerekse buldukları coğrafi konumları ile sahip oldukları doğal kaynaklar nedeniyle çok hızlı bir büyüme - kalkınma eğilimine sahip olabilmektedir. Bu bakımdan farklı yerlerdeki (ülke-bölge) süregelen durum, avantajlı olan bölge ve ülkelere ilişkin tespitlerin aksini ortaya çıkarabilmektedir. İktisadi büyüme ve kalkınma ekseninde düşünüldüğünde, bu farklı uç noktalar dikkate alınacak şekilde, ülkeler ve bölgeler arasındaki farklılıkların tespitine yönelik araştırmaların literatürde sıkça yer alması söz konusudur. Tespit edilen çeşitli sosyo-ekonomik sınıflama düzeyleri altında, zengin ülkeler veya bölgeler, yoksul ülkeler ile bölgeler ve bu iki grup arasında gidip gelen ülke veya bölgeler bulunmaktadır (Jones, 2001: 3).

Ekonomik büyüme ve gelişmeyle ilgili bölgesel açıdan geliştirilen yaklaşımlar; ülkeler coğrafyasında her bölgede görülebilen sorunlara çok çeşitli çözüm önerileri sunabilmektedir. Türkiye’de de kuzey-güney ve doğu ile batı bölgeleri arasında tarımsal üretim çeşitliliği, mevsimsel değişimler, sosyo-kültürel yapılar açısından da birçok farklılıklar mevcuttur. İktisat literatüründe bölgesel ve çevresel olumsuzlukların yarattığı negatif dışsallığın etkileri; Smith, Ricardo, Marshall, Pigou, Scitovsky, Coase, Mishan ve diğer araştırmacılar tarafından sıkça vurgulanmıştır. Bölge ve çevre yapısından kaynaklanan herhangi bir hasar durumunda, devlet müdahalesi yapılmasıyla, durumun maliyetine göre yeni vergi politikası düzenlemeleri ile yasal yaptırımlar ve yeni standart değişiklikleri, üretimden- tüketime piyasaları etkileyici bir dışsallık yaratabilmektedir (Batabyal ve Nijkamp, 2004: 192). Bu bakımdan coğrafyanın, ekonomi üzerindeki etkilerine kayıtsız kalmak pek mümkün değildir.

Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımının Gelişimi

Özellikle 2008 yılında, “Yeni Ticaret ve Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı”na yaptığı katkılardan ötürü “Nobel Ekonomi Ödülünü” tek başına alan Amerikalı Ekonomi Profesörü Paul R. Krugman’ın 1991 yılında tartışmaya açtığı “yeni ekonomi coğrafyası” (Krugman, 1991) kavramı, iktisat literatüründe ve geniş bir bilim çevresinde çeşitli çalışmaların hareket noktası olmuştur. Uluslararası ticaretin önündeki engellerinin büyük ölçüde kaldırıldığı günümüz ekonomilerinde bile coğrafyanın önemli bir etken olmaya devam etmesi söz konusudur (Fujita, 2010). Bu çeşit modellerde coğrafi toplulaşmanın ön şartlarına ilişkin gerekliliklerin bir bakıma kendi doğal ortamında şekillendiğinin kabulü, bölgeler arası farklılıkların giderilmesine yönelik politika geliştirme önerilerini belirsiz ve karmaşık kılmaktadır. Toplulaşmanın özellikler kentler ve çevresel doğal kaynaklar üzerinde yarattığı tahribatı engellemede çok yönlü araştırma ve projelere gereksinim bulunmaktadır. Aksi bir durumda bölgesel yıkıcı göç dalgalarının şiddeti gün geçtikçe artacaktır.

Paul Krugman, 1991 yılında yapmış olduğu çalışmada, bir ülkenin sanayileşmiş bir merkez ve tarımsal üretimin olduğu bir çevre ile yerleşim tercihlerinin, nasıl endojen (iç kaynaklı) bir biçimde farklılaşabileceğini incelemiştir. Bu durumu basit bir modelle ifade eden Krugman, ulaşım olanaklarından kaynaklanan ticari yerleşimin, üretim bölgelerine yakın olma ihtiyacının Birleşik devletlerdeki ekonomik aktivitelere olan etkilerini analiz etmektedir (Krugman, 1991; 483). Yerleşim ihtiyacında görülen talebin, üretimle doğrudan bir ilişkide olduğu, yine Kurgman’ın modelinde ortaya konulmaktadır

Yatırım ve Yer Seçimi İlişkisi; Eksik Rekabet ile Artan Getiriler

Yatırıma karar verirken etkili olan en önemli etkenlerden biri hiç kuşkusuz yer seçimidir. Alternatif ve/veya fırsat maliyeti analizlerinde bu karar iktisadi davranışı anlatmak için sıkça kullanılır (Uzunoğlu vd., 2008). Jean Bodin’in (1576) çağdaş yaşam ile kuzey-güney ayrımı ile coğrafya üzerine yapmış olduğu iklimsel değişimlerin etkisiyle; “sıcak”, “ılıman” ve “soğuk” bölgelerin, kuzey yarım küredeki insanların görünüşlerine ek olarak

davranışlarında da etkili olduğunu belirtmektedir. Bir diğer araştırmacı, Giovanni Botero (1589) ise doğu ve batı ayırımına değinerek farklı iklimlerin insanları daha başka biçimlerde gelişmeye sevk ettiğini belirtmektedir. Botero'ya göre geniş ölçekte bir nüfusa sahip olan yerlerin aynı zamanda ekonomik bir çekiciliği de bulunmaktadır (Gencer, 2010: 69). Aydınlanma öncesi Avrupa'da doğal olaylar ve mevsimlerdeki değişikliklerin sosyal örgütlenme ve ekonomik aktivitelere etkilerinden farklı olarak dinsel açıklamalar ile değerlendirilmesi söz konusudur. Antik Yunan dönemi filozoflarından Ksenefon (Xenophon) ise insanın rekabetçi bir ekonomiyle değil de doğanın güçlü koşulları tarafından çevrelendiğini ifade etmektedir. Ona göre ekonomik gelişim süreci insanın doğayla mücadelesiyle şekillenerek gelişecektir (Ekelund ve Hébert, 1997: 13). Sanayi devrimi sonrası ve 20. yüzyılla beraber ekonomi ve coğrafyayla ilgili fikirlerin daha çok "üretim", "üretici güçler", "işgücünün-sermayenin" dolaşımı, "ulaşım maliyetleri ve piyasa koşullarıyla, "sanayileşmiş merkez - tarımsal çevre" gibi yaklaşımlar ile tanımlanması söz konusu olmuştur (Krugman, 1991: 484).

Tablo 1. Coğrafi Toplulaşmayı etkileyen Faktörler

MERKEZİ ETKENLER PİYASA ÖLÇEĞİ	MERKEZİ OLMAYAN GÜÇLER SABİT FAKTÖRLER
Yoğun işgücü piyasası	Kira fiyatları
Dışsal ekonomik etkinlik	Dışsal ekonomik etkinliğin yokluğu

Kaynak: Krugman, P., 1999, "The role of geography in development", *International Regional Science Review*, No: 22 (2), s: 143

Krugman'a göre (1999) yukarıdaki Tablonun (1) ilk sütunundaki güçler Marshallcı dışsal ekonominin üç kaynağını ifade etmektedir. Geniş yerel piyasaların tümünde geriye dönük bağlantılar (ölçek ekonomisinin bileşenleri kapsamında, geniş piyasaların ürün geliştirmek için tercih ettikleri yerel bölgelere olan bağlantıları) ve ileri yönelen bağlantılar bulunmaktadır. Örneğin; genişleyen iç piyasalar, yerel bölgelerde ara malların üretimini destekleyerek, ikincil nitelikteki üreticilerin maliyetlerinin düşürülmesine katkıda bulunabilmektedir. Endüstriyel yoğunluğun olduğu alanlarda ise güçlü bir işgücü piyasasına ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle bu bölgelerde yerel nitelikli işgücü açısından bakıldığında, işçiler için iş bulabilmek veya

işveren için işçi alımı yapabilmek kolaylaşmaktadır. Bilginin dağılım etkisinin ışığında, ekonomik hareketliliğin yerelleşmesi, bu bölgelerin ekonomik dışsallığını da etkilemektedir. Çizelge'nin ikinci sütunundaki, merkez dışı kuvvetlere bakıldığında ise standartların daha düşük olduğu ancak, kullanışlı bazı durumların ortaya çıktığı da görülmektedir. Uluslararası bağlamda, belli başlı sabit etkenlerin kesinlik taşıması, yerel ve doğal kaynakların varlığı (yada güzelliği) bu bölge insanlarını üretim araçlarının (fabrika, atölye, madenler vb.) kendi yörelerinde kurulmasına karşı davranmaya itebilir (Krugman, 1999: 143-144).

Arz açısından bakıldığında ise üretim birimlerinin, işçilerin olduğu yerlere kaydırılması veya talep açısından, faktörlerin yaygınlığı dağınık bir piyasa oluştururken, bazı imalatçıların da tüketicilere yakın olan yerlere konuşlanmayı tercih edebildiği durumlara da rastlanılabilir. Ekonomik etkinliğin yoğunlaşması yerel bölgelerdeki arazi talebini de arttırmaktadır. Böylelikle emlak fiyatları ve kiralardaki artışlar bölgedeki yoğunlaşmayı kırabilmektedir. Ekonomik açıdan dışsallık da bu anlamda azalma veya tıkanma sürecine girebilmektedir.

Üretim açısından bakıldığında ise üreticilerin üretim bölgelerini tespit ederken piyasa ve/veya pazara yakınlık derecesini değerlendirdikleri bilinmektedir. Ürün tedarikçilerinin piyasayı geliştirebilmelerindeki yer seçimi etkenleri veya seçilmiş bu yerdeki diğer üreticilerin arz yaratabilmelerine geçiş sağlanmasıyla ilgili dairesel bir gelişim sürecinin var olduğuna ilişkin düşüncenin sığ bir geçmişi yoktur (Krugman, 1999: 145). Gerçektende coğrafyacılardan tarafından iyi bilinen Harris (1954) ve Pred (1966) (aktaran; Krugman, 1999) gibi bilim adamlarının yapmış oldukları çalışmaların genel temasında “yerleşim ve seçim” konu başlıklarına sıkça rastlanılmaktadır. Peki, bu fikirler neden 1990'larla beraber daha geniş bir yelpazede tartışılmaya başlanmıştır?

Bu soruya verilebilecek en iyi cevap, Krugman'a (1999) göre, Harris ve Pred'in çalışmalarının altında yatan yerleşim düzeyindeki kusursuz ölçek ekonomisinin varolmasıdır. Ölçek ekonomisinin eksik olduğu durumlarda, üreticiler faaliyetlerini gerçekleştirmede teşvik edici unsurlardan yoksun olabilmektedirler. Yerel bölgelerdeki tüketicilere yani, sınırlı kesimlere arz yaratma işlevi görebilmektedirler. Bölgesel piyasadaki genişleme bu bölgede üretilen malların çeşitliliğinin arttırılmasına ilişkin öngörülebilir bir gelişme

olarak tanımlanamaz. Kazanç yada gelir artışı başka bir ifadeyle bu hikayenin merkezi konumundadır. Yine Krugman'a (1999) göre bu durumun aynısının bölgesel (spatial) ekonomilerin geneli içinde geçerli olduğu belirtilebilir. İskan veya yerleşim (location) teorilerine bağlı ilginç sayılabilecek fikirlerin doğrudan yada dolaylı biçimde dayandıkları kuramlar, ölçek ekonomisinin bazı üretim aktivitelerinin coğrafi yoğunlaşmayı yada toplulaşmayı zorunlu kılmasıyla ilgilidir. Üretim alanları neden birkaç bölgede yoğunlaşırken, neden diğer bölgeler nispi olarak gelişmemektedir? (Krugman, 1991: 484).

Bu çerçevede, Weber'in (1909) bireysel üreticilerin yerleşim kararı alırken üretim ve dağıtım işlemlerindeki bileşik maliyetlerin azaltılmasında tek bir üretim alanının tespit edilmesi gerekliliğine yönelik bulguları; Christaller'in (1933), önermesindeki, şehirlerin varlığının merkezi alanların hiyerarşisine bağlı olması ki böylelikle, Büyükşehirlerin daha geniş aktivitelere olanak sağlamasıyla ilgili tespiti bir paralellik taşımaktadır. Ayrıca, Lösch'ün 1940 yılında yapmış olduğu araştırmasında ulaştığı varsayımlar doğrultusunda, merkezi yerlerin etkin örneklerinde görülen hexagonal (altıgen) piyasa alanlarının beslendiği ekonomik aktivitelerin, yalnızca sınırlı sayıdaki bölgelerde yapılanmasına gereksinim duyduğu vurgulanmaktadır. Yerleşim teorisinin temel gösterilebilecek örneklerinden biri olan Von Thünen'in (1826) arazi-rant etkileşimi analizinde ise artan gelir etkisinin rolü ölçek ekonomisi dayanaklarından farklı bir açıdan, merkezi şehirlerin oluşumu ele alınmaktadır. Gerçekte, ekonomi coğrafyasına artan bu yeni ilginin, son çeyrek asırda ekonomileri kasıp savuran eksik rekabette artan gelirler devrimindeki dördüncü dalga olarak görülmektedir (Aktaran Krugman, 1999: 145-146).

Krugman'a göre (1999); ilk dalga çağdaş sanayi örgütlerinin doğuşuyla beraber gelmiştir ki böylelikle, eksik rekabetin tatmin edici modellerini tam olarak çevrelemeyen ve yönetimi kolaylaştırmaya hizmet edici araçlar ortaya çıkmıştır. Ardından yeni uluslararası ticaret teorileriyle artan gelirlerin varlığına ışık tutulmaya başlanmıştır. Üçüncü dalga ise yeni ve modern büyüme teorileriyle birlikte ortaya çıkmıştır ve ekonomik büyüme kavramları üzerindeki yeni analiz yöntemlerinin üzerinde etkili olmuştur. 1990'dan sonra gelişen ve derinleşen "yeni ekonomi coğrafyası akımı" ise en temel haliyle ifade edilmek gerekirse; "farklı biçimlerdeki ekonomik analizlerle, bölgesel ekonomilerin, birtakım teknik yöntem hileleriyle, eksik rekabette

artan gelirleri açıklama amaçlı modelleme çalışmaları” olarak tanımlanabilir.

Yerleşim teorileri ekonomik faaliyetlerin, girdi-çıktıların, fiyatlar ile maliyetlerin coğrafi dağılımına göre şekillenmektedir. Piyasaların bölgesel dağılımı analizlerde birer değişken olabilmektedir yada coğrafi alanlar için fiyat dağılımı, ticaret modelleri araştırmaya konu olabilmektedir. Çalışmalar kapsamında, “evrende tespit edilen bir yer” yani -araştırmaya teorik olarak konu olacak alan- Fujita’ya göre bu örneğin; büyük bir metropolün alanı, bir ulus, herhangi bir ulusal sistem veya çok iddialı bir ifadeyle tüm dünya olabilmektedir (Fujita, 2010: 1-2). Tasarlanışından yaklaşık 20 yıl sonra neredeyse “orta yaşına” gelmiş olan “yeni ekonomi coğrafyası” yaklaşımı acaba günümüzde nasıl bir durumdadır. Konuyla ilgili teorinin babası kabul edilen Krugman’ın 2011 yılının başında yayınlanan çalışması dikkat çekicidir.

Günümüzde Yeni Ekonomi Coğrafyası

Ekonomi disiplinin altındaki kalkınma ve büyüme gibi konularda ekonomi coğrafyasıyla ilgili birçok model 90’lardan itibaren test edilmiştir. Yeni büyüme teorisiyle ilgili yapılan tartışmalarda her türlü pozitif dışsallığın etken olduğu fikirler öne sürülürken, -bölgesel faktörlerin önemi- büyük şehirlerin gelişimindeki dışsallıklar göz önüne alındığında anlaşılmaktadır. Bu yeni alanla ilgili geleneksel ekonomi anlayışının terk edildiği ve “düzgün” ekonomi coğrafyacılarının etkin olacağı görüşüne, Krugman (2011: 2); “Beğenin yada beğenmeyin Beyaz Saray’ın bir coğrafya danışma konseyi yok ama ekonomi danışma konseyi halen var. Dünya Bankası bugün coğrafyacılardan çok daha fazla sayıda iktisatçıyı işe almaktadır. Coğrafyanın bu yaklaşıma etkisi yadsınamaz ama iktisadın önüne geçmesi pek mümkün değildir.” cevabını vermektedir. Coğrafi Bilgi Sistemi gibi elektronik ortam ve hatta uydu desteği kullanarak sağlanan bilgilerin, ekonomi çerçevesinde değerlendirilmediğinde “nasıl bir fayda” sağlayacağı da bu bağlamda akıllara gelmektedir. Bölgelerin tanımlanarak, kaynakların etkin kullanımı, yeni iş kollarının türetilmesi, istihdam ve pazar yaratılması gibi (Batabyal ve Nijkamp, 2004) sosyo-ekonomik açıdan çeşitli önlemlerin alınması için politika geliştirici ekonomistlere ciddi bir gereksinim bulunmaktadır.

Yeni ekonomi coğrafyası yaklaşımıyla ilgili uluslararası ilginin gide-

rek artması da söz konusudur. Alanla ilgili özellikle 2009 yılında FED (ABD Merkez Bankası) (düzenlemiş olduğu yeni ekonomi coğrafyası sempozyumu) ve Dünya Bankası (Dünya Kalkınma Raporunun Ekonomik Coğrafyanın yeniden biçimlendirilmesi çalışmalarıyla) ciddi çalışmalar ile ilgi uyandırmışlardır.

Ekonomik olayların ve bölgesel gelişmenin açıklanmasında, tarihi ve kurumsal faktörlerin gelişimi de kayda değerdir. Oysa yalnızca kurumların politikalarını yada bölgelerin resmi tarihlerini inceleyerek, yaşanan iktisadi sıkıntıları anlayabilmek ve çözüm üretebilmek oldukça güçtür. Özellikle 1929 yılında dünyayı sarsan “Büyük Buhran” sürecinde, kurumsal iktisatçılar bu noktaya nasıl gelindiğiyle ilgili klasik analiz anlayışını bir kenara bırakarak, farklı bakış açılarıyla çözümleme yoluna gitmişlerdir (Krugman.2011: 3). Krizden çıkış için toplam talebi, bütçe açıklarını göze alarak arttırma yaklaşımıyla ilk farklılığı yaratan J.M. Keynes olmuştur ki onun fikirleriyle iktisat okulları farklı önerileri tanımaya açılmışlardır. Diğer yanda geleneksel iktisadi analiz ve matematiksel modellerin tartışılmasıyla, bireysel ve kurumsal yaklaşımlar gerçek dünyaya özgü açıklamalarda ne derece başarılıdır? Krugman’ın (1991) ekonominin analizindeki coğrafya yaklaşımı aslında üç temel parametreye dayanmaktadır. Bunlar, ulaşım maliyetleri, ölçek ekonomisi ve faktör hareketliliğidir. Dünyayı şekillendiren güçleri analiz edebilmek elbette zorlu bir iştir. Çalışılan genel modellerde X’in yerine Y durumu gerçekleşirse neler olabilir? gibi prematüre bakışın (Krugman, 2011), detayların daha ince elendiği basamağa geçişi gerekmektedir.

Matematiksel modeller yardımıyla, merkez-çevre yaklaşımına yönelik coğrafya ve bölgesel ekonomi bilim dallarında çeşitli çalışmaların son yıllarda arttığı görülmektedir. Fujita (1988) ticarete monopolcu rekabet teorisini kullanarak şehirlerdeki toplulaşmanın başarılı olmayan etkisini (no-dormitive properties; [bu kavram, Molière’in bir eserindeki doktorun, afyonun uyutucu özelliğinden ötürü insanları nasıl başarıyla bayılttığını açıklamasına benzetilmektedir].) sorgulamıştır. Ekonomideki toplulaşma anlayışının, üretimdeki kümelenmelerle var olması savıyla birlikte esasen ölçek ekonomisi, ulaşım maliyetleri ve pazarın boyutu gibi özelliklerin de birbiriyle etkileşimi içinde olduğu hesaba katılmalıdır. Tüm bu etkenler bir araya gelmedikçe başarılı bir etkileşimden bahsedilmez, aksi durumda

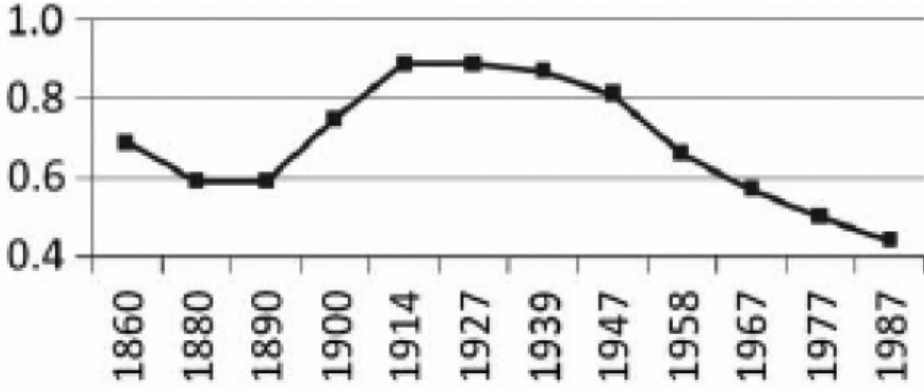
toplulaşma bir kâbusa dönüşebilir.

Model dört temel özellik üzerine kurulmaktadır.

- Mikro-kuruluşların varlığı
- Başarısızlığa yol açmayan etkenlerin (ölçek ekonomisi, ulaşım maliyetleri ve piyasa ölçüsünün uyumu) bir arada olması
- Varsayım ile sonuç arasındaki derin uçurum. (Bu özellikte Krugman, toplulaşma olgusuyla ilgili tek bir varsayıma dayanmamayı tercih ediyor)
- Olası sonuçların birden çok olması. (estetik ve tarihi bakış açılarının her biriyle modelde toplulaşmaya yol açmayacak etkenlerin, sanayi merkezine dönüşümü açıklayan faktörlerden daha ilginç yönlerinin olabileceği) gibi başlıkların ötesinde modelin kâğıt ve kalem ile kolayca analiz edilebilmesi gerekir. (Krugman, 2011: 4).

Tüm bu etkenler doğrultusunda, artan getirileri açıklamada; her bir mal için üretim yeri düzeyinde coğrafi toplulaşmanın teşviki, ulaşım maliyetleri boyutunda üretim yerinin pazara yakınlığı sağlarken aslında üreticilerinin kendilerinin büyük piyasaların yerleşim kararında etkili olmaları söz konusudur.

Birleşik Devletlerde çeşitli mal gruplarının özel (seçilmiş) yerlerde üretilmesi, açılmış bir koridor gibi tren ağlarının hammaddeler ile nihai ürünleri taşımadaki ve sanayi kümelerini birbiriyle etkileşimini sağlamasında önemli bir rolü bulunmaktadır. Silikon Vadisindeki toplulaşma ve diğer analiz çalışmalarının günümüzde bir adım daha ileri taşınması gerektiğini savunan Krugman (2011) bölgesel uzmanlaşmada coğrafya ve ticaretin ilişkisine, sanayi merkezi ve tarımsal çevredeki işgücü paylaşımına bir endeks yardımıyla eğilmektedir. Bölgelerin analizinde benzer sanayi görünümü bulunuyorsa sıfır, tamamen kopuk bir görünüm sergiliyorsa iki değeri verilmektedir. Bu çalışmayla ilgili Kim (1998), Birleşik Devletlerdeki bölgesel uzmanlaşmayı 1860 yılından itibaren elde ettiği verilerle analiz etmiştir (Bkz. Şekil.1) . Elde edilen bulgulara göre Başkan W. Wilson döneminde tavan yapan bölgesel uzmanlaşma, ikinci dünya savaşında dibe vurmuştur. Kalitatif yöntemler yardımıyla bölgelerin geçirmiş olduğu evrim anlaşılabilir.

Şekil 1: 1860-1987 yılları arası Birleşik Devletlerdeki Bölgesel Uzmanlaşma İndeksi Dağılımı

Kaynak: Krugman P., 2011, The New Economic Geography, Now Middle-aged, Regional Studies, Vol. 45.1, s:6

Yeni ekonomi coğrafyasıyla ilgili olarak özellikle sanayide görülen toplulaşma olgusunun analizinde doğal dışsallıkların tek başına açıklayıcı olmadığı görülmektedir. 1990'lar birlikte yeni ekonomik coğrafya yaklaşımı üretime yönelik teorileri test etmektedir. Yapılan çalışmalar ekseninde dünya toplam üretimindeki katma değerın yüzde 84'ü gelişmiş ülkeler tarafından paylaşılırken, bu oran (Krugman, 2011) Çin'in cazibe merkezi konumuna gelmesiyle 2010 yılında yüzde 70'lere indiği görülmüştür.

Yeni Ekonomik Coğrafya: Türkiye

Düşük gelirli ülkelerin veya bölgelerin, yüksek gelirli ülkelerden yada bölgelerden daha hızlı büyüyeceklerini ve nihayet ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının uzun dönemde ortadan kalkıp, gelir düzeylerinin birbirlerine yakınlaşacağını neo-klasik teori ileri sürmektedir. Bu durum literatürde “yakınsama” olarak da tanımlanmaktadır. Türkiye’de bölgesel dengesizlikler üzerine çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır.

Türkiye’de Erk, Ateş ve Direkçi (2000) 1979-1997 dönemini kapsayan çalışmasında, Türkiye bölgeleri ve illeri itibarıyla yakınsamanın olmadığı,

tersine bir iraksama sürecinin oluştuğunu belirlemişlerdir. Çalışmaya göre Marmara bölgesi yıllar itibariyle ulusal gelirdeki payını artırarak gelişme göstermiş, GAP projesine rağmen Güney Doğu Anadolu bölgesinin yakınsama sürecinde olmadığı ortaya çıkmıştır. Berber et al (2000) da, 1975-1997 yıllarını kapsayan çalışmalarında, bölgesel bazda benzer sonuçlar elde etmişlerdir (Anonim a: 2011).

Akdede ve Erdal (2003), 73 il ve 7 coğrafi bölgeyi kapsayan panel veri (1991-1997) çalışmalarında, bölgesel ve iller arası yakınsamada, kamu yatırımlarının etkisinin varlığını araştırmışlardır. Bölgeler arasında yapılan testlerde, kamu yatırımlarının yavaşta olsa yakınsamayı sağladığı bulunmuştur. Fakat iller arasında güçlü bir yakınsama bulunamamıştır. Her bir coğrafi bölgedeki illerin kendi aralarındaki gelir farklılıklarının azalıp azalmadığını görebilmek için yapılan testlerde ise, kamu yatırımlarının yalnızca Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde iller arası yakınsamada etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Tarihsel çerçeveden bakıldığında ise üretim bölgeleri olarak Osmanlı döneminde belirginleşen Batı ve Kuzey Batı bölgeleri ilerleyen yıllarda kurulan demir ve kara yollarıyla, genişletilen deniz-hava limanlarıyla hızla üretim-ticaret merkezlerine dönüştürülmesi durumuyla karşılaşılmaktadır.

“Türkiye’de bölgesel problemlerin doğası kentsel ve kırsal alanlar ile batı-doğu coğrafi alanları ayrımlarına dayanmaktadır. Daha fazla sembolize edilen Batı-Doğu ayrımı; Marmara ve Ege Bölgeleri ile Akdeniz’in kıyı alanları ile Karadeniz ve İç Anadolu’nun Doğu kesimlerini de kapsayan Doğu bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklılıklarını da ifade eder. Bununla birlikte her iki alanda da homojen yapılar olmayıp, aynı bölgede oldukça gelişmiş ve geri kalmış alanlar bulunabilmektedir. Genel olarak Doğu bölgeleri tarım ve sanayideki yetersiz potansiyel sonucu hizmetler sektörünün de gelişmemesi durumu ile karşı karşıyadır.”(Bilen, 2006: 263-264)

20. yüzyılın ilk yıllarından günümüze kadar geçen süreye bir bütün olarak bakıldığında, Türkiye ile dünyanın en yüksek gelirliliğe ya da bölgeleri arasındaki ortalama gelir farklarının da azalamadığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminde uzun vadeli iktisadi büyüme anlayışı belirli bir başarıya ulaşmasına rağmen, Doğu Asya, Japonya, Güney Kore gibi 20. yüzyılda, özellikle de 20. yüzyılın ikinci yarısında iktisadi performansı

dikkat çeken başarılı ülkeler kadar olmadığı açıktır (Pamuk, 2003). Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye’de de, bölgeler arası gelişmişlik farkları geniş ölçüde ve bir bakıma benzer ülkelere göre daha da derin bir boyut kazanmıştır. Fazla sayıda değişken faktörlerinde etkisinde, ekonomik anlamda nüfus, işgücü, maddi yatırımlar, sermaye stoğu, çeşitli ekonomik uğraşlar ve üretilen katma değerler, ülkenin genellikle belirli kentlerinde, illerinde ve bölgelerinde yığılarak toplulaşmaktadır. Yeni ekonomik coğrafya yaklaşımın çerçevesinde Türkiye’de görülen, üretimde bölgesel toplulaşma, yatırımların belli bölgelerde toplanması ve bölgesel farklılıkların incelenmesi gerekmektedir.

Konuyla ilgili olarak, imalat sanayinde görülen toplulaşmanın dışsallık etkileriyle ilgili Hirschman-Herfindahl indeksi (HHI) kullanılarak yapılan bir ampirik çalışmada (Yücer, 2008: 121), istihdamın belirli illerde kümeleşmesinin artışının, yine o illerde katma değer ve çıktının toplanmasına neden olduğu ifade edilmektedir. Yine Türkiye’de iller ve bölgeler arası sosyo-ekonomik gelişmişlikle ilgili sıralama yapan bir başka çalışmada (Üstünişik, 2007) gri ilişkisel gelişmişlik yöntemi kullanılmış, araştırma kapsamında coğrafi bölgelere göre de gelişmişlik sıralaması yapılmıştır. Toplam 11 ilden oluşan Marmara Bölgesi, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini gösteren 0,93469’luk gri ilişkisel derece değeriyle ilk sırada yer aldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada sosyo-ekonomik olarak en son sırada bulunan bölge, 0,35391 gri ilişkisel derece değeriyle, 14 ilden oluşan Doğu Anadolu Bölgesi’dir.

Yapılan tüm bu analizlerde ve kullanılan çok değişkenli analiz yöntem ile modellerinde görülmektedir ki Türkiye’nin Doğu Anadolu bölgesi, diğer bölgelere göre gerek sosyo-ekonomik gelişmişlik ve gerekse üretim-sanayi yönünden geri kalmış durumdadır. Bu bakımdan kalkınmada öncelik yöre (KÖY) kapsamında Doğu-Güneydoğu Anadolu coğrafyasında yer alan birçok ilde yatırımı teşvik edici önlemler alınmıştır. Ancak, yerli ve yabancı yatırımcıların beklenen ölçüde bu bölgelerde üretim merkezleri kurmadığı görülmektedir (TÜİK, 2011).

Bilindiği üzere Krugman’ın savunmuş olduğu model çerçevesinde (1991, 1999, 2011) temel alınan özellikler:

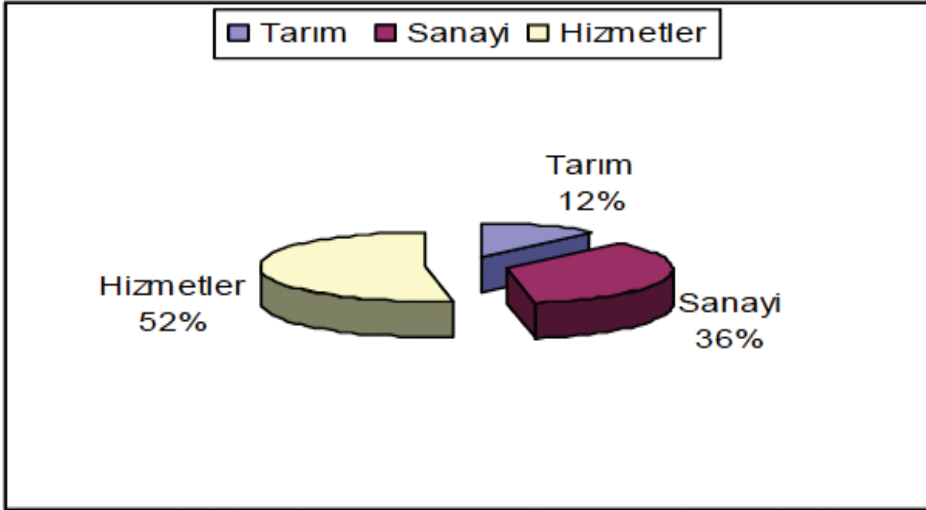
1. Ölçek ekonomisinin bölgedeki varlığı
2. Ulaşım maliyetleri
3. Piyasanın çekici büyüklüğü
4. Tarihsel gelişimin bölgenin sanayileşme-toplulaşma hareketindeki payı olarak ifade edilmektedir.

Krugman'ın yaklaşımına göre sanayi merkezi olan bölgelerin genellikle toplulaşmanın merkezleri olacağı görüşleri açısından Batı Bölgelerinde bu yönde bir eğilim olduğu görülmektedir. Tarihi çerçeveden de bakıldığında, büyük liman şehirleri olan İstanbul, İzmir gibi bölgelerin toplulaşmayı sağladığı gözle görülür bir gerçektir. Türkiye'nin Doğu bölgelerinde son dönemlerde artan alt yapı yatırımlarına rağmen, çekim merkezi özelliğine sahip olamamaktadır. Sosyo-ekonomik ve siyasi problemlerin bölgedeki negatif dışsal etkenler olduğu düşünüldüğünde, yatırımların olumsuz etkilenmesi ihtimali artmaktadır. Diğer yanda, üretim maliyetleri, işgücünün ucuzluğu, gibi etkenler yerli-yabancı yatırımcıların, Çin gibi uzak doğu ülkelerine daha artan bir hacimle kaymasına neden olmaktadır. Doğu bölgeleri, beşeri sermaye açısından; sanayi yatırımlarından yoksun oluşu, istihdam olanaklarının kıtlığı ve tarımda yaşanan olumsuz etkenlerden ötürü kan kaybetmektedir. Doğu'dan diğer bölgelere yönelik iç göç olgusu, bölgesel kalkınma politikalarının en önemli uğraş alanını oluşturmaktadır. Doğu bölgeleri resmi yatırımlara rağmen olumsuzluklarla uğraşırken çalışmada, Batı'nın durumu da incelemeye değer bulunmuştur. Yeni ekonomik coğrafya kapsamında Trakya bölgesinin durumu nedir? Ekonomik gelişmişlikte bölgenin tüm unsurlarıyla olumlu bir tablo çizebilmekte midir? Bu gibi soruların cevaplanabilmesi ve bölgeyle ilgili verilerin farklı bakış açısıyla sorgulanması bu bağlamda gerekli görülmüştür.

Yeni Ekonomik Coğrafya ve Bölgesel Gelişme: Trakya Bölgesi Analizi

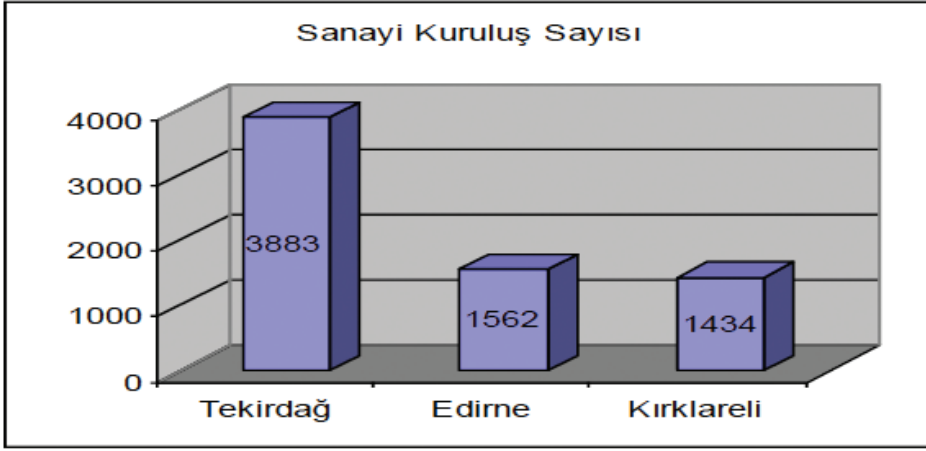
Sanayi ve ticaret merkezi ile tarımsal çevre etkileşimini sağlayan, ulaşım olanaklarıyla nispeten bağlanan ve yakınlaşan Krugman'ın modeliyle paralellik taşıyan bölge (TÜİK sınıflamasındaki ikinci düzey TR21 kodlu, Çanakkale ilinin sınıflama kapsamına alınmadığı) Trakya'dır. TÜİK tanımlı

(Türkiye Avrupa Birliğine tam üyelik sürecinde Birliğin; Bölgesel İstatistik Sistemi'ne uygun karşılaştırılabilir istatistikî veri tabanı oluşturulması amacıyla, ülke genelinde, "İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması" (IBBS) tanımlanarak, bölgeler bu anlayış çerçevesinde sınıflandırılmıştır (tüik.gov.tr., Erişim tar: 20.07.2011), Trakya Bölgesinde Tekirdağ, Edirne Kırklareli yer almaktadır. Bu iller den Tekirdağ: Çorlu ve Çerkezköy gibi alt-sanayi bölgeleriyle, Kırklareli: Lüleburgaz üretim merkezleriyle yatırıma açılmışlardır. Tekirdağ ve Kırklareli bölgelerinde imalat sanayinin yanında, tarımsal üretim de ön plandadır (TÜİK, 2010). Edirne ise tarımsal üretimde ve tarıma dayalı sanayide (çeltik, sıvı-ham yağ üretimi vb.) uzmanlaşmış durumdadır. Bölgede (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) cari fiyatlarla ölçülen iktisadi faaliyet kollarına göre dağılım Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. Bölgedeki katma değer sektörlerindeki dağılımı (2008 cari fiyatlarıyla, TÜİK, 2010)

Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illeri kapsamında Trakya bölgesinde hizmetler ve sanayi sektörlerinin payı tarıma nazaran oldukça yüksektir. İller ölçeğinde ise sanayinin tarıma göre katma değerinin en çok olduğu il Tekirdağ'dır (TÜİK, 2010). Tekirdağ'ı Kırklareli ve Edirne illeri takip etmektedir.

Şekil 3. İş istatistikleri açısından (TÜİK 2010) imalat sanayi ölçeğinde işyeri sayısı

Tekirdağ, bölgede sanayi toplulaşmasının en yoğun yaşandığı bölgedir. Bölgede ikinci sırada daha çok sıvı yağ ve çeltik ile tarıma dayalı sanayinin görüldüğü Edirne yer almaktadır. Kırklareli ise tarıma dayalı sanayinin yanında imalat sanayinin de faaliyet gösterdiği il olarak sayısal sıralamada üçüncü sırayı almaktadır.

Bölgenin merkez-alt merkez olarak kademeli dağılımı Şekil 4.'ten takip edilebilir. (trakyaka.org.tr. Erişim tarihi 30.06.2011)

I. Kademe Kentsel Merkezler	II. Kademe Kentsel Merkezler	III. Kademe Kentsel Merkezler
Çorlu (225.244)	Lüleburgaz (130.375)	Uzunköprü (70.977)
Edirne (150.717)	Kırklareli (83.378)	Babaeski (51.815)
Tekirdağ (161.136)	Keşan (77.442)	Malkara (56.484)
	Çerkezköy (131.723)	Hayrabolu (36.942)
		Muratlı (25962)
		Saray (44530)
		Şarköy (29395)

Şekil 4. Bölgenin nüfusa göre merkez kademelerinin dağılımı

Kaynak: Ergene Çevre Planı, 2009 (2007 yılı ölçeğiyle).

Trakya Bölgesindeki toplulaşma, ulaşım olanakları, limanlara yakınlık, büyük metropol merkezleriyle olan geri bağlantılar merkez-çevre etkileşimi, dış ticaret etkisi, sanayileşme gibi olguların (Krugman, 1991,1999, 2011; Martin ve Sunley, 1996; Harrison, 1997; Kim, 1998; Barkley [vd.], 1999; Malberg, [vd.], 2000; Fujita ve Krugman, 2004) literatürde tartışılan ekonomik etkinliği artırıcı özellikleri elde edilen veriler çerçevesinde analiz edilecektir.

Hipotez 1 (H_1): Ulaşım olanakları, limanlara yakınlık ve büyük metropol merkezleriyle olan geri bağlantılar açısından Tekirdağ ili, Trakya bölgesinin sanayi merkezidir.

Hipotez 2 (H_2): Yeni ekonomik coğrafya ve bölgesel gelişme yaklaşımı kapsamında, Trakya bölgesinde sanayi ve tarımsal üretim alanlarının dağılımında merkez-çevre etkileşimi bulunmaktadır.

Hipotez 3 (H_3): Ölçek ekonomisi bağlamında bölgedeki sanayi üretim merkezleri toplulaşma sergilemektedir.

Hipotez 4 (H_4): İstihdam ve gelir açısından Trakya Bölgesinin sanayi merkezleri etkin çekim gücüne sahiptir.

Sanayileşme açısından çekim merkezi olma potansiyeli üç il için (H_1), (H_2), (H_3), (H_4) istatistikî verilerle (TÜİK, 2011) analiz edilerek aşağıdaki tabloda ölçeklenmiştir. Bu analizde sanayileşmenin ve toplulaşmanın bileşenleri olarak kabul edilen özellikler her bir şehir için araştırılarak, etkinlik derecesine göre sınıflanmıştır. Ölçek içerisinde bileşenlerin önem derecesine göre 3'ten 1'e (3 etkin, 1 etkin değil) etkinlik derecesi dağılımları, Trakya bölgesindeki iller bazında kıyaslanmıştır. TÜİK (TR 21 koduyla) ve diğer kurumlarda Trakya Bölgesiyle ilgili veriler Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli için genellikle toplu biçimde sunulmaktadır. İllerin verileri çalışmada ayrıştırılarak analiz edilmiştir. Böylelikle diğer değişkenler ve bileşenlerin etki derecesi sabit kabul edildiğinde, ilçe veya alt merkez ayrımı yapılmaksızın Trakya bölgesindeki Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illerinin Krugman'ın yaklaşımı kapsamında indeksi çıkarılarak analizi yapılmıştır.

Tablo 2: Trakya Bölgesi Sanayi ve Toplulaşma İndeks Değerleri

	Sanayileşme ve toplulaşma için gerekli alt yapı bileşenleri	Tekirdağ	Kırklareli	Edirne
1	Karayolu (km, il devlet yolu, otoyol, köy yolu toplamı)	3	3	3
2	Demiryolu (km)	3	3	2
3	Deniz limanı sayısı	3	1	1
4	Havalimanı	3	1	1
5	İletişim Altyapısı	3	3	3
6	Enerji Altyapısı Kullanımı	3	2	1
7	Organize Sanayi Bölgesinin Etkinliği	3	3	1
8	Küçük Sanayi Siteleri Etkinliği	3	3	3
9	Hammadde Yeterliliği (madenler, yer altı kaynakları bölgesel dağılımı)	3	2	3
10	Teknoloji ve Üniversiteler (teknopark varlığı, hizmet yılı, öğrenci başına öğretim üyesi sayıları)	3	2	3
11	İşgücü Potansiyeli	3	2	1
12	Girişimci Sayıları	3	2	3
13	Uluslararası Sınırlara Yakınlık, Sınır kapısı sayısı	1	2	3
14	Büyükşehir yakınlık	3	2	1
15	Nüfus Yoğunluğu (km ² 'ye düşen kişi sayısı)	3	2	2
16	Göç alma durumu	3	3	1
17	Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Dağılan Gelir (\$)	3	3	2
18	Tarımsal Gelir (TL)	3	2	3
19	Sanayi ve Hizmetlerin Gelire Katkısı	3	2	1
20	Topam Nüfus	3	1	2
21	Hızlı tren potansiyel etkisi	2	3	3
22	Ölçek Ekonomisinin varlığı	3	2	2
	Topam Etki İndeks Puanı	63	49	45

Kaynak: TÜİK, Karayolları Genel Müdürlüğü, Trakya Üniversitesi, Kırklareli Üniversitesi, Namık Kemal Üniversitesi, Devlet Demir Yolları, Trakya Elektrik Dağıtım A.Ş., Organize Sanayi İşletme Müdürlükleri, Valilikler, Tarım İl Müdürlükleri, 2011 yılı verileri değerlendirilerek oluşturulmuştur.

Elde edilen bulguların analizi sonrasında alınan indeks değerine göre Tekirdağ (63 puanla) bölgenin çekim merkezi konumunu sürdürmektedir. Krugman'ın teorisindeki; ulaşım olanakları, limanlara yakınlık, büyük metropol merkezleriyle olan geri ve ileri bağlantılar açısından Tekirdağ ili Trakya bölgesinde sanayi merkezi konumundadır. Bu özelliğinden ötürü nüfus artışı ve toplulaşma Tekirdağ ilinin; Çorlu, Çerkezköy gibi ilçelerinin sosyo-ekonomik yapısını da oldukça değiştirmiştir. Etki değerlemesi sonucunda Kırklareli (49 puanla) Trakya Bölgesinde sanayileşme ve toplulaşmada ikinci konumdayken, Edirne ili (45 puanla) üçüncü sırada bulunmaktadır. Merkez-çevre etkileşimi bağlamında, büyük şehirlere, limanlara yakınlık, gibi ölçütler, sınır ticareti ve uluslararası sınırlara yakınlık kriteri açısından, illerin ekonomik performansları açısından daha etkin olduğu görülmüştür. Çalışmada Edirne ili merkeze uzaklık ölçeğinde tarım ağırlıklı çevre özelliği taşımaktadır. Tekirdağ ili ise bölgede tarımsal üretimle birlikte sanayinin oldukça geliştiği bir merkez konumunda olduğu görülmektedir. H_1-H_4 varsayımlarının kabul edilmesi gerekliliği Tablo 2'deki bulgularla desteklenmektedir.

Sonuç ve Öneriler:

Bu çalışmada Trakya bölgesindeki illerin yeni ekonomik coğrafya ve merkez-çevre ile toplulaşma yaklaşımı açısından durumları değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili yerli ve yabancı literatürün irdelenmesi ve sanayileşme ile toplulaşmada etkin olduğu kabul edilen bileşenler kapsamında bölge mercek altına alınmıştır. Sanayi üretimi merkezi ve toplulaşmada çekim gücü açısından bölgedeki iller derecelendirilmiştir. Tekirdağ ilinin sanayi merkezi ve Edirne ilinin tarımsal çevre olmasındaki etkenler düşünüldüğünde, Krugman'ın yaklaşımının doğruluğu sınanmıştır. Bu bakımdan incelendiğinde:

1. Tekirdağ ili genelinde sanayi toplulaşması, nüfus artışını da beraberinde getirmiştir. Sektörel istihdamın çeşitlenmesi (sanayi ve hizmetlerdeki istihdam artışı) gelir artışıyla paralel bir ekonomik gelişmenin il genelinde gözlenmesine neden olmuştur. Ancak, ildeki toplulaşma kendiliğinden gerçekleşmemiştir. İstanbul'un sanayi alt yapısının rahatlatılması amacıyla, kara-demir yolu olarak yakın olan alanlara doğru

sanayinin; Tekirdağ'ın Çorlu, Çerkezköy gibi ilçelerine kaydırılması 1990'lı yıllarda bir politika olarak benimsenmiştir.

2. Tekirdağ'da yaratılan sanayileşme altyapısı, Kırklareli'nin Lüleburgaz ilçesine zaman içerisinde yine yakınlık ve ulaşım altyapısının olumlu etkileri göz önüne alınarak kurulmuştur. Tekirdağ ve Kırklareli'ndeki sanayileşme ulaşım maliyetleri ile diğer etkenler kapsamında uzun dönemde Edirne'ye doğru genişletilebilir.
3. Sanayileşme ve toplulaşma eğilimlerinin bölgedeki olumsuz etkileri Edirne'de yaşanmıştır. Nüfus ölçeği açısından Kırklareli ilinden daha yoğun olan Edirne son 10 yılda göç veren bir demografik yapıya bürünmüştür. 2001 krizi sonrasında Edirne'de tarıma dayalı olmayan küçük-orta ölçekli sanayi kuruluşu sayısı taban yapmış ve işgücü göçü bu dönemlerde daha da şiddetlenmiştir.
4. Kalkınma programları hazırlanırken Bölge ölçeğinde özellikle Edirne'deki dezavantajlı durumun göz önüne alınması gerekir. Tarıma dayalı bir çevre konumundaki ilin sanayileşmeye alternatif, kültür ve turizm kapsamında yatırıma açılması. Sınır ticaretinin geliştirilmesiyle, uluslararası çekim gücünün arttırılacağı öngörülmektedir.
5. Özellikle Tekirdağ ve Kırklareli'ndeki sanayileşme, Edirne'nin Ergene havzasında çevresel açıdan olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bu durum çevre planlarında sıkça vurgulanmaktadır, yaşanan doğal tahribatin maliyeti düşünüldüğünde Edirne'nin durumu daha da olumsuz bir görünüm sergilemektedir. Sanayileşmenin çevresel maliyetleri yalnızca Edirne iline yüklenilmemelidir.
6. Bölgesel farklılıklar ölçeğinin getirmiş olduğu ek maliyetler ve/veya kolaylıklar hesaba katılarak yapılacak analizlerin; ulusal-uluslararası gelişim dinamikleriyle değerlendirilmesi gerekmektedir.
7. Yer seçimi teorisiyle bağlantılı biçimde sanayi işletmelerinin toplulaşması, arazinin rant değerleri üzerindeki aşırı fiyat artışlarını körüklemektedir. Örneğin, organize sanayi bölgelerinin varlığı ve teşvik sistemi, ana sanayi tarafından değeri yükseltilecek arazilerde yan sanayinin yer bulmasını zorlaştıran yapıyı yıkmakta etkisiz kalmaktadır. Bu nedenle, yan sanayi daha uzak ve ucuz olan bölgelerde yerleşirken, diğer yanda

ulaşım maliyetleri artmakta bu da üretimde negatif dışsallık olarak tanımlanan etkilerde bulunmaktadır.

8. Teşvik sistemi Türkiye’deki tüm bölgeler bazında yetersizdir. Maliyetlere destek olmak düşünülürken uluslararası üretim maliyetleri dikkate alınmalıdır. Çin’de maliyetler bu kadar ucuzken, Türkiye’nin teşvik yönetimini daha geniş ölçekte planlaması gerekmektedir.
9. Her geçen gün önü alınamayan kontrolsüz sermaye girişleri Türk parasının değerini arttırmaktadır. Bu parasal gelişmeler Türkiye’nin rekabet gücü üzerinde ciddi baskılar yaratmaktadır.
10. Sanayi toplulaşması, toplam maliyetleri hafifletici bir etki yaratamıyorsa, uzun vadede eldeki üretimin yurtdışındaki daha uygun maliyetli bölgelere kayması kaçınılmazdır.

Uluslararası bölgesel gelişim kıstasında altyapı projeleri ve bölgesel planların yanında, üretim alanlarının yer değiştirmesi, ulaşım olanaklarına harcanan getirilerin, işgücü gibi diğer maliyetlerin altında kalmasıyla mümkün olabilmektedir. 2000’li yıllardan itibaren düşük, işgücü, elektrik ve ulaşım maliyetlerinden ötürü Çin’de patlayan fiili yatırımların etkisi dünya ekonomisindeki dengeleri etkilemiştir. Yurtiçi yatırım planları yapılırken Çin ölçeği unutulmamalıdır.

Tarihi açıdan bakıldığında Krugman (2011) Çin’in durumunu 19. yüzyılda Batı’da görülen sanayi toplulaşması hareketine benzetmektedir. Piyasa güçlerinin farklı dönemlerde, farklı bölgeleri tamamen değiştirebilecek bir iradeye sahip olduğu gözlenmektedir. Bu bakımdan bölgelerin içsel farklılıkları, piyasaya yakınlık, işgücünün niteliği, coğrafi konum gibi özellikler, “üretimde yer seçimi” kararında çeşitli modeller yoluyla öngörülme çalışılması, ekonomi alanında farklı bakış açılarının oluşumuna da zemin hazırlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akdede, S.H. ve F. Erdal 2003, “Public Capital in Regional Growth Convergence: A Developing Country Test”, *Open Minds Conference – Europe in Global World, Blending Differences*, University of Lodz, Lodz, Polonya,

13-14 Eylül 2003.

Ananonim a. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/tik2004/cilt11.pdf>, Erişim Tarihi:27.06.2011

Barkley, D.L., [vd.], 1999, Industry Agglomerations and Employment Change in Non-metropolitan Areas, RURDS Vol. II, No. 3, pp: 168-186

Batabyal, A. ve Nijkamp, P., 2004, The environment in regional science: An eclectic review, Papers in Regional Science, No:83, pp: 291–316

Berber, M., R. Yamak ve S. Artan (2000), “Türkiye’de Yakınlaşma Hipotezinin Bölgeler Bazında Geçerliliği Üzerine Ampirik Bir Çalışma: 1975-1997”, 9. Ulusal Bölge Bilimi ve Bölge Planlaması Kongresi, Trabzon.

Berber M., 2004, İktisadi Büyüme ve Kalkınma, Derya Kitabevi, Trabzon

Bilen, G., 2006, Türkiye’de Yeni Bölgesel Politikaların Oluşumu, http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum3/3_4_bilen.pdf, Erişim Tarihi: 30.06.2011

Chirtaller, W. 1933, *Central places in southern Germany*, Jena, Germany: Fischer Verlag

Diamond, J. 1997, Tüfek, Mikrop ve Çelik: İnsan Topluluklarının Yargıları, TÜBİTAK Yayınları, Ankara.

Ekelund R.B., Hébert, R.F., 1997, *A History of Economic Theory and Method*, 4th ed., Macgraw-Hill, New York.

Erk, N., S. Ateş ve T. Direkçi (2000), “Convergence and Growth within GAP Region (South Eastern Anatolia Project) and Overall Turkey’s Regions” *ERC/METU, International Conference in Economics III*. September 13-16, 2000, Ankara.

Fisher, J.,S., 1992, *Geography and Development: A World Regional Approach*, Macmillan Publishing Company, Newyork.

Fujita M., 1988, A monopolistic competition model of spatial agglomeration: a differentiated product approach, *Regional Science in Urban Economics* 18, pp: 87–124.

Fujita, M., Krugman, P., 2004, The new economic geography: Past, present and the future, *Papers in Regional Science*, 83, pp: 139–164

Fujita, M., 2010, The Evolution of Spatial Economics: From Thünen to The New Economic Geography, *The Japanese Economic Review*, Vol: 61., No:1, pp: 1-33

Gencer, A. H., 2010, Union of Economics with Geography Based on The Concept of Location: A Historical Perspective, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık*; Cilt 12, Sayı 2 pp: 59-86

Han, E ve Kaya, E.A., 2004, İktisadi Kalkınma ve Büyüme, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Harris, C. D. 1954, The market as a factor in the localization of production. *Annals of the Association of American Geographers* 44: 315-48.

Harrison B, 1997, *Lean and Mean: The Changing Landscape of Corporate Power in the Age of Flexibility* (Guilford Press, New York)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/tik2004/cilt11.pdf> (22.07.2011)

<http://www.trakyaka.org.tr> (22.07.2011)

<http://www.tuik.gov.tr> (20.07.2011) Trakya Bölgesi verileri ve raporları

Jones, C.I., 2001, *İktisadi Büyümeye Giriş*, Literatür yayınları, İstanbul

Kim, S. (1998) Economic integration and convergence: U.S. regions, 1840–1990, *Journal of Economic History* 58, 659–683.

Krugman, P., 1991, Increasing returns and economic geography. *Journal of Political Economy*. Vol 99., No: 3. pp: 484-499.

Krugman, P., 1999, “The role of geography in development”, *International Regional*

Science Review, No: 22 (2), pp: 142-161

Krugman P., 2011, The New Economic Geography, *Now Middle-aged, Regional Studies*, Vol. 45.1, pp. 1–7

Kuznets, S., 1955, "Economic growth and income inequality", *The American Economic Review*, Vol. XLV, No: 1

Lösch, A. 1940, *The economics of location*, Jena, Germany: Fischer Verlag

Martin, R., Sunley, P., 1996, "Paul Krugman's Geographical Economics and Its Implications for Regional Development Theory: A Critical Assessment", *Economic Geography*, Vol. 72, No. 3 (Jul.), pp: 259-292

Pamuk, Şevket (2003), "Karşılaştırmalı Açından Türkiye'de İktisadi Büyüme: 1880-2000", *İktisat Üzerine Yazılar I: Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar*, Korkut Boratav'a Armağan içinde, İletişim Yayınları.

Pred, A. R. 1966. *The spatial dynamics of U.S. urban-industrial growth, 1800-1914*. Cambridge, MA: MIT Press.

Uzunoğlu, vd. 2008, *Temel Ekonomi*, 2. Bsk., Literatür Yayınları, İstanbul

Ward, W.A., Hite, J.C. 1998, "Theory in Rural Development: An Introduction and Overview" *Growth and Change*, Vol: 29, pp: 245-258

Yücer, S., 2008, *Türkiye'nin İmalat Sanayinde Sektörel ve Bölgesel Kümeleneşlerin Dışsallık Etkileri*" Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.